

**Απο-παγκοσμιοποίηση:
Γεωπολιτική ή Οικονομική Διάσταση;**

ΟΡΕΣΤΗΣ ΣΕΒΑΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

**ΣΧΟΛΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΩΝ**

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1: Ορισμός και Εννοιολογικό Πλαίσιο.....	2 - 3
Κεφάλαιο 2: Οικονομική Διάσταση.....	4 - 5
Κεφάλαιο 3: Γεωπολιτική Διάσταση.....	6 - 7
Κεφάλαιο 4: Η Βασική Διάσταση – Συγκριτική Ανάλυση.....	8 - 9
Συμπεράσματα.....	10
Βιβλιογραφία.....	11

Εισαγωγή

Η παγκοσμιοποίηση αποτέλεσε κεντρικό φαινόμενο της μεταψυχροπολεμικής διεθνούς τάξης, χαρακτηριζόμενη από την ενίσχυση της οικονομικής αλληλεξάρτησης, τη διεύρυνση των εμπορικών σχέσεων και τη διασύνδεση των κρατών μέσω διεθνών θεσμών συνεργασίας. Ωστόσο, οι τελευταίες δεκαετίες έχουν φέρει στο προσκήνιο την έννοια της «απο-παγκοσμιοποίησης» (deglobalization), η οποία υποδηλώνει μια σταδιακή ή στρατηγική αναστροφή των διαδικασιών που καθόρισαν την προηγούμενη φάση της παγκόσμιας ολοκλήρωσης¹ (Rodrik, 2011).

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποτέλεσε την πρώτη σημαντική ένδειξη αμφισβήτησης των οφελών της ανοιχτής αγοράς, καθώς ανέδειξε τις ευθύνες των διεθνών θεσμών και τη δυσκολία ελέγχου των παγκόσμιων χρηματοοικονομικών ροών² (Stiglitz, 2002). Στη συνέχεια, η πανδημία COVID-19 κατέδειξε τη σοβαρή εξάρτηση των κρατών από διεθνείς αλυσίδες εφοδιασμού και ενίσχυσε την τάση για επαναπατρισμό κρίσιμων αγαθών και παραγωγικών μονάδων³ (World Economic Forum, 2023). Ο πόλεμος στην Ουκρανία το 2022 πρόσθεσε μια γεωπολιτική διάσταση στην απο-παγκοσμιοποίηση, καθώς οι κυρώσεις, οι ενεργειακές κρίσεις και οι στρατηγικές συμμαχίες ανέδειξαν τις τρωτότητες ενός πολυδιασυνδεδεμένου συστήματος⁴ (Chatham House, 2022).

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να αποσαφηνίσει την έννοια της απο-παγκοσμιοποίησης, να αναλύσει τις οικονομικές και γεωπολιτικές της διαστάσεις και να διερευνήσει ποια από αυτές υπερέχει στην τρέχουσα διεθνή πραγματικότητα. Μέσα από αυτήν την προσέγγιση, επιχειρείται μια ολοκληρωμένη κατανόηση των αιτίων και των συνεπειών του φαινομένου, καθώς και των στρατηγικών επιλογών που αναδύονται για τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς.

1. Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox*. Σελ. 2-6.
2. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. Σελ. 89-95.
3. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Σελ. 14-18.
4. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 5-9.

Κεφάλαιο 1: Ορισμός και Εννοιολογικό Πλαίσιο

Η απο-παγκοσμιοποίηση αποτελεί έναν όρο που περιγράφει την αναστροφή ή τον περιορισμό βασικών διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης, όπως η ελεύθερη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίων, υπηρεσιών και ανθρώπων. Η έννοια διαφέρει από την απλή επιβράδυνση της παγκόσμιας ολοκλήρωσης, καθώς περιλαμβάνει στρατηγικές επιλογές κρατών και διεθνών οργανισμών με στόχο την επαναπροσαρμογή των δομών ισχύος και οικονομικής εξάρτησης.

Στη θεωρητική βιβλιογραφία γίνεται διάκριση ανάμεσα σε τρεις όρους: πρώτον, «slowbalization» ή επιβράδυνση της παγκοσμιοποίησης, που αναφέρεται σε προσωρινή μείωση των διεθνών ροών· δεύτερον, «restructuring» ή αναδιάρθρωση, που υποδηλώνει προσαρμογές στις παγκόσμιες οικονομικές και πολιτικές δομές· και τρίτον, «deglobalization», που εκφράζει μια συστηματική ανακατεύθυνση προς μεγαλύτερη εθνική αυτονομία και περιορισμένη αλληλεξάρτηση ¹ (Rodrik, 2011).

Η απο-παγκοσμιοποίηση δεν περιορίζεται σε οικονομικό επίπεδο. Όπως επισημαίνει ο Stiglitz (2002), η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε έντονες ανισότητες τόσο μεταξύ κρατών όσο και εντός αυτών, γεγονός που οδήγησε σε πολιτικές πιέσεις για εθνική αυτοπροστασία και προστατευτισμό ². Παράλληλα, η γεωπολιτική διάσταση γίνεται ολοένα και πιο εμφανής, καθώς τα κράτη αναδιαμορφώνουν στρατηγικές συμμαχίες και επενδύουν στην ασφάλεια κρίσιμων υποδομών και τεχνολογιών ³ (Chatham House, 2022).

Η απο-παγκοσμιοποίηση εμφανίζεται επίσης διαφοροποιημένη ανά περιοχή και τομέα. Στον οικονομικό τομέα, παρατηρείται αναδιάρθρωση αλυσίδων εφοδιασμού και αύξηση του προστατευτισμού, ενώ στον γεωπολιτικό τομέα, η διαδικασία αντανακλάται στην ανάδειξη νέων μπλοκ και στην ανακατανομή ισχύος μεταξύ μεγάλων δυνάμεων. Ο Λίτσας και ο Τζιόλας τονίζουν ότι η έννοια αποτελεί σημείο συνάντησης οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων, και ότι η διερεύνησή της απαιτεί συνδυαστική θεώρηση των δύο πεδίων ⁴.

1. Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox*. Σελ. 3-12.
2. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. Σελ. 56-60.
3. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 5-9.
4. Λίτσας, Σπ., & Τζιόλας, Ι. (2015). *Εισαγωγή στις Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*. Σελ. 203-210.

Συνοψίζοντας, η απο-παγκοσμιοποίηση δεν αποτελεί μονοδιάστατο φαινόμενο, αλλά σύνθετη διαδικασία που συνδέει οικονομικές επιλογές, κοινωνικές πιέσεις και γεωπολιτικές στρατηγικές. Η κατανόησή της απαιτεί ανάλυση τόσο των οικονομικών παραμέτρων όσο και των διεθνών ισορροπιών ισχύος, προκειμένου να εκτιμηθεί η πλήρης έκταση και οι συνέπειες της τάσης αυτής στη διεθνή σκηνή.

Κεφάλαιο 2: Οικονομική Διάσταση

Η οικονομική διάσταση της απο-παγκοσμιοποίησης αποτελεί την πλέον εμφανή και μετρήσιμη πλευρά του φαινομένου. Η έννοια εκδηλώνεται μέσω της αναδιάρθρωσης των παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού, της αύξησης του προστατευτισμού και της στροφής κρατών και επιχειρήσεων προς μεγαλύτερη αυτονομία και μείωση εξάρτησης από το διεθνές περιβάλλον ¹ (World Economic Forum, 2023). Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης του 2008 ανέδειξαν τη δυσκολία ελέγχου της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής ροής και ενίσχυσαν την τάση για εσωτερική οικονομική ενδυνάμωση ² (Stiglitz, 2002).

Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε καταλύτη στην αναδιάταξη των εφοδιαστικών αλυσίδων. Η διακοπή παραγωγής και η έλλειψη κρίσιμων αγαθών, όπως φάρμακα και μικροτσίπ, ώθησαν κυβερνήσεις και επιχειρήσεις να στραφούν σε πολιτικές «reshoring» ή «nearshoring», μεταφέροντας παραγωγικές δραστηριότητες πιο κοντά στην εγχώρια αγορά ³ (World Economic Forum, 2023). Παράλληλα, η αύξηση εμπορικών φραγμών και δασμών, όπως παρατηρήθηκε στον εμπορικό πόλεμο ΗΠΑ–Κίνας, καταδεικνύει τη στροφή σε προστατευτικές πολιτικές με στόχο τη διασφάλιση κρίσιμων τομέων της οικονομίας ⁴ (Rodrik, 2011).

Η ενεργειακή κρίση μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία ανέδειξε περαιτέρω τις αδυναμίες μιας υπερβολικά διασυνδεδεμένης οικονομίας. Η Ευρώπη, εξαρτημένη από τις ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου, αναγκάστηκε να διαφοροποιήσει τις πηγές ενέργειας και να αναπτύξει στρατηγικά αποθέματα, ενώ οι τιμές ενέργειας και οι πληθωριστικές πιέσεις επηρέασαν άμεσα την οικονομική σταθερότητα ⁵ (Chatham House, 2022).

Η διεθνής συνεργασία στους θεσμούς του ελεύθερου εμπορίου, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, αντιμετωπίζει δυσκολίες στη λήψη αποφάσεων και την επιβολή κανόνων, με αποτέλεσμα πολλά κράτη να προτιμούν περιφερειακές ή διμερείς συμφωνίες ⁶ (Stiglitz, 2002).

1. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Σελ. 12-18.
2. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. Σελ. 89-95.
3. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Σελ. 20-27.
4. Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox*. Σελ. 101-110.
5. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 14-19.
6. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. Σελ. 121-125.

Συνολικά, η οικονομική διάσταση της απο-παγκοσμιοποίησης αντικατοπτρίζει μια στροφή προς μεγαλύτερη εθνική αυτάρκεια, μείωση της αλληλεξάρτησης και αναδιάρθρωση του διεθνούς εμπορίου. Παρότι τα οικονομικά δεδομένα παρέχουν σαφή τεκμήρια της απο-παγκοσμιοποίησης, η κατανόηση των αιτίων της απαιτεί και την εξέταση των γεωπολιτικών παραγόντων που καθορίζουν τις επιλογές των κρατών και των επιχειρήσεων.

Κεφάλαιο 3: Γεωπολιτική Διάσταση

Η γεωπολιτική διάσταση της απο-παγκοσμιοποίησης αναδεικνύεται μέσα από τις στρατηγικές αντιπαραθέσεις μεταξύ μεγάλων δυνάμεων, την ανακατανομή ισχύος και την ανάδυση νέων περιφερειακών μπλοκ. Σε αντίθεση με την οικονομική διάσταση, που εκδηλώνεται κυρίως μέσω μετρήσιμων δεικτών, η γεωπολιτική αφορά τις στρατηγικές επιλογές των κρατών και τον έλεγχο κρίσιμων πόρων και τεχνολογιών ¹ (Λίτσας & Τζιόλας, 2015).

Ο ανταγωνισμός ΗΠΑ–Κίνας αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα, εκτείνοντας την αντιπαράθεση από το εμπόριο και την τεχνολογία έως την ασφάλεια και τις στρατηγικές επενδύσεις, αντικατοπτρίζοντας τον έλεγχο κρίσιμων περιοχών και τεχνολογικών τομέων ² (Chatham House, 2022). Η σύγκρουση στην Ουκρανία το 2022 ανέδειξε περαιτέρω τη σημασία της γεωπολιτικής διάστασης, με τις κυρώσεις κατά της Ρωσίας, την ενεργειακή κρίση και τις στρατηγικές συμμαχίες να διαταράσσουν καθοριστικά την παγκόσμια οικονομία ³ (Foreign Affairs, 2022). Η Ρωσία στράφηκε σε συνεργασίες με την Κίνα και άλλες αναδύομενες δυνάμεις, ενισχύοντας τις πολυπολικές τάσεις στο διεθνές σύστημα.

Παράλληλα, η ενίσχυση περιφερειακών οργανισμών, όπως οι BRICS, και η αναθεώρηση της στρατηγικής πολιτικής του NATO δείχνουν την τάση δημιουργίας νέων γεωπολιτικών ισορροπιών, όπου η εξάρτηση από τις παραδοσιακές ηγεμονίες περιορίζεται ⁴ (Chatham House, 2022). Η απο-παγκοσμιοποίηση, σε αυτό το πλαίσιο, εκδηλώνεται ως στροφή προς την εθνική ασφάλεια, την έμφαση στην αυτονομία και τον στρατηγικό έλεγχο κρίσιμων πόρων.

1. Λίτσας, Σπ., & Τζιόλας, Ι. (2015). *Εισαγωγή στις Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*. Σελ.245-150.
2. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 23-28.
3. Foreign Affairs (2022). *The Return of Geopolitics*. Σελ. 41-47.
4. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 30-35. .

Συνολικά, η γεωπολιτική διάσταση δεν αποτελεί απλώς παράπλευρη όψη της απο-παγκοσμιοποίησης, αλλά συνιστά τον θεμελιώδη παράγοντα που καθορίζει τη μορφή και την ένταση των οικονομικών και στρατηγικών επιλογών των κρατών. Η κατανόηση της απο-παγκοσμιοποίησης απαιτεί επομένως την εξέταση των διεθνών ισορροπιών ισχύος και των στρατηγικών συμμαχιών, καθώς αυτές διαμορφώνουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτουργούν οι παγκόσμιες αγορές και οι οικονομικές πολιτικές.

Κεφάλαιο 4: Η Βασική Διάσταση – Συγκριτική Ανάλυση

Η απο-παγκοσμιοποίηση εκδηλώνεται τόσο στο οικονομικό όσο και στο γεωπολιτικό επίπεδο, γεγονός που καθιστά την ανάλυση της πολύπλευρη. Η οικονομική διάσταση, όπως αναφέρθηκε, περιλαμβάνει την αναδιάρθρωση των αλυσίδων εφοδιασμού, την αύξηση του προστατευτισμού και τη στροφή προς εγχώρια παραγωγή και αυτονομία ¹ (World Economic Forum, 2023). Ωστόσο, οι αποφάσεις αυτές δεν λαμβάνονται αποκομμένες από το γεωπολιτικό πλαίσιο· αντιθέτως, αντανακλούν στρατηγικές επιλογές που καθορίζονται από την επιδίωξη διατήρησης ή επέκτασης της ισχύος των κρατών.

Ο ανταγωνισμός ΗΠΑ–Κίνας, η σύγκρουση στην Ουκρανία και η ανάδειξη περιφερειακών οργανισμών, όπως οι BRICS, υποδεικνύουν ότι η ανακατανομή ισχύος αποτελεί τον βασικό παράγοντα που καθορίζει τις οικονομικές πολιτικές ² (Λίτσας & Τζιόλας, 2015). Οι κυρώσεις, η διαφοροποίηση ενεργειακών πηγών και η στροφή σε διμερείς συμφωνίες αποδεικνύουν ότι οι οικονομικές στρατηγικές ακολουθούν τις γεωπολιτικές επιδιώξεις, επιβεβαιώνοντας τη στενή αλληλεξάρτηση των δύο διαστάσεων.

Παράλληλα, η οικονομική διάσταση παρέχει μετρήσιμα δεδομένα για την εξέλιξη της απο-παγκοσμιοποίησης, αλλά η γεωπολιτική παρέχει το ερμηνευτικό πλαίσιο που καθορίζει τις κατευθύνσεις αυτών των δεδομένων ³ (Rodrik, 2011). Οι οικονομικές αλλαγές, όπως η μείωση της διεθνούς εμπιστοσύνης ή η επιβράδυνση των εμπορικών ροών, είναι συνεπακόλουθα των στρατηγικών ανταγωνισμών και των επιλογών ασφάλειας των κρατών, και όχι απλώς αποτέλεσμα εσωτερικών οικονομικών αναγκών.

Συνεπώς, παρά τη σαφή παρουσία οικονομικών φαινομένων, η κύρια διάσταση της απο-παγκοσμιοποίησης είναι γεωπολιτική. Η ανακατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα καθορίζει τις οικονομικές επιλογές και περιορίζει τις δυνατότητες συνεργασίας, ενώ οι οικονομικές συνέπειες λειτουργούν κυρίως ως δείκτης της γεωπολιτικής πραγματικότητας.

1. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Σελ. 29-34.
2. Λίτσας, Σπ., & Τζιόλας, Ι. (2015). *Εισαγωγή στις Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*. Σελ. 245-250.
3. Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox*. Σελ. 112-120.

Συνολικά, η απο-παγκοσμιοποίηση πρέπει να θεωρείται διαδικασία όπου η γεωπολιτική κατεύθυνση υπερτερεί ως βασικός καθοριστικός παράγοντας, με την οικονομία να ακολουθεί και να προσαρμόζεται στις στρατηγικές ανάγκες των κρατών. Η αλληλεπίδραση αυτή διαμορφώνει την τρέχουσα διεθνή τάξη και καθορίζει τις μελλοντικές εξελίξεις στις σχέσεις μεταξύ κρατών και οικονομικών συστημάτων.

Συμπεράσματα

Η απο-παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια πολυδιάστατη διαδικασία που διαμορφώνει το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον. Στο οικονομικό επίπεδο, παρατηρείται αναδιάρθρωση των αλυσίδων εφοδιασμού, αύξηση του προστατευτισμού και στροφή προς εγχώρια παραγωγή και αυτονομία ¹ (World Economic Forum, 2023). Στο γεωπολιτικό επίπεδο, η τάση αυτή εκδηλώνεται μέσα από τον ανταγωνισμό μεγάλων δυνάμεων, την ανάδυση νέων περιφερειακών μπλοκ και την ανακατανομή ισχύος ² (Chatham House, 2022).

Η συγκριτική ανάλυση των δύο διαστάσεων δείχνει ότι, παρά τις σαφείς οικονομικές επιπτώσεις, η γεωπολιτική διάσταση υπερτερεί ως καθοριστικός παράγοντας. Οι στρατηγικές επιλογές των κρατών, η ασφάλεια κρίσιμων πόρων και η ανακατανομή ισχύος καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις οικονομικές πολιτικές και περιορίζουν τις δυνατότητες διεθνούς συνεργασίας ³ (Λίτσας & Τζιόλας, 2015).

Επομένως, η απο-παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να εκληφθεί αποκλειστικά ως οικονομικό φαινόμενο, αλλά πρέπει να θεωρείται πρωτίστως γεωπολιτική διαδικασία με σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Η κατανόηση των αιτίων και των συνεπειών της είναι κρίσιμη για τον σχεδιασμό εθνικών και διεθνών πολιτικών, καθώς και για την πρόβλεψη της εξέλιξης της διεθνούς τάξης.

Συνολικά, η απο-παγκοσμιοποίηση αποδεικνύει ότι η παγκοσμιοποίηση δεν είναι αμετάβλητη, αλλά δυναμική και ευαίσθητη στις πολιτικές, οικονομικές και στρατηγικές μεταβολές, καθιστώντας αναγκαία τη συνεχή προσαρμογή κρατών και διεθνών οργανισμών.

1. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Σελ.29-34.
2. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Σελ. 11-15.
3. Λίτσας, Σπ., & Τζιόλας, Ι. (2015). *Εισαγωγή στις Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*. Σελ. 245-250.

Βιβλιογραφία

Έντυπη Βιβλιογραφία

1. Λίτσας, Σπ., & Τζιόλας, Ι. (2015). *Εισαγωγή στις Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Επίκεντρο.
2. Rodrik, D. (2011). *The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*. Oxford: Oxford University Press.
3. Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: W.W. Norton.

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

1. Chatham House (2022). *The Future of Globalization*. Διαθέσιμο στο: <https://www.chathamhouse.org>.
2. World Economic Forum (2023). *Deglobalization or reglobalization?* Διαθέσιμο στο: <https://www.weforum.org>.
3. Foreign Affairs (2022). *The Return of Geopolitics*. Διαθέσιμο στο: <https://www.foreignaffairs.com>.